

İslâm'da Kadın Sorunsalına Kelâmî Bir Bakış

A Theological Perspective on the Problem of Woman Question in Islam

Faruk GÜN

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kelâm Anabilim Dalı,
Pamukkale/Türkiye
Associate Proffesor, Pamukkale University, Faculty of Theology,
Department of Kalâm
e-posta: fgun@pau.edu.tr
Orcid: 0009-0007-1921-8375
Doi: 10.34085/buifd.1439914

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 19 Şubat / February 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 6 Haziran / June 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 25 Haziran / June 2024

Atıf / Citation: Gün, Faruk. "İslâm'da Kadın Sorunsalına Kelâmî Bir Bakış". Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi: Sosyal Bilimler Dergisi, 23, (Haziran 2024): 103-123. <https://doi.org/10.34085/buifd.1439914>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected. web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/buifd>

Öz

İslâm, tarihsel olarak diğer dinler ve cahiliye dönemi Arap âdetlerinin oluşturduğu yanıltıcı kadın algısını düzelterek kadınlara önemli haklar tanımıştır. Son yüzyılda Batı'daki gelişmelerle İslâm'da kadınların özlük hakları ve dindeki rolleri yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Modern çağda, İslâm karşıtlığı çerçevesinde kadın aleyhtarlığı üzerinden yürütülen tartışmalar, İslâm'da kadının rolü ve özlük haklarının detaylıca incelenmesini tetiklemiştir. Bu durum, Tefsir, Hadis, Felsefe ve Kelâm ilmi gibi alanlarda kadın haklarına yönelik akademik çalışmaların artmasına neden olmuştur. İslâm'da kadınların hukuki durumları, toplum içinde hak ettikleri değeri almaları yönünde düzenlenmiştir. İslâm dini, kadınları cahiliye döneminin olumsuz koşullarından kurtararak onlara toplum içinde itibar kazandırmış ve yer edinmelerine olanak sağlamış, insanlığa bu konuda bir hedef çizmiştir. Hz. Peygamber'in kadınların toplumsal statüsünü yükseltme çabaları ve vefatından sonraki dönemdeki değişimler, İslâm'daki kadın algısının evriminde önemli bir rol oynamıştır. Kadının erkeğin eğe kemiğinden yaratılışı, şahitliği ve unutkanlığı, aklının ve dininin eksik olması, Hz. Âdem'i kandıran günahkâr (fitne) kadın algısı, kadınlardan yüz çevirme, kadının peygamberliği ve cennette hûri kadınlar gibi konular üzerinden İslâm'ın kadına verdiği değeri ve uhrevî konumu vurgulanmaktadır. Makalede, bu konular Kelâm eserleri temelinde ele alınarak modern dönemde kadın algısının nasıl tasvir edildiği ve bu konudaki değişimler, detaylı bir şekilde incelenmektedir. Bu çalışma, İslâm'da kadın sorununa değinilen konular çerçevesinde, sade ve öz bir anlatımla katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akıl, Günah, İslâm, Kadın, Yaratılış.

Abstract

Islam, historically, has corrected the misleading perception of women formed by other religions and pre-Islamic Arab customs, granting significant rights to women. In the past century, the personal rights and roles of women in Islam have been intensely debated in light of developments in the West. In modern times, discussions conducted through anti-Islamic perspectives and focusing on women's issues have triggered a detailed examination of women's roles and personal rights in Islam. This situation has led to an increase in academic studies on women's rights in fields such as exegesis, hadith, philosophy, and Kalam. The legal status of women in Islam has been regulated to ensure they receive the value they deserve in society. Islam has liberated women from the adverse conditions of the pre-Islamic era, providing them with respect and a place in society, setting a goal for humanity in this regard. The efforts of the Prophet Muhammad to elevate the social status of women and the changes following his death have played a significant role in the evolution of the perception of women in Islam. Topics such as the creation of women from the rib of man, their testimony and forgetfulness, the perceived deficiency of their intellect and religion, the image of the sinful (fitna) woman who tempted Adam, turning away from women, female prophethood, and the presence of houris in paradise highlight the value and spiritual position Islam gives to women. This article examines these topics based on Kalam texts, detailing how the perception of women has been portrayed in the modern era and the changes in this regard. This study aims to contribute to the discussion on women's issues in Islam with a concise and clear narrative.

Key Words: Reason, Sin, Islam, Women, Creation

Giriş

İslam'da kadın, erkeğin yanında onunla aynı değere sahip bir varlık ve eş olarak kabul edilir. Hz. Peygamber'in kadınların toplumsal statüsünü yükseltme çabaları ve onun vefatından sonraki dönemde yaşanan değişimler, İslâm'daki kadın algısının evriminde kritik bir rol oynamıştır. Kadının yaratılışı, şahitliği, aklının ve dininin eksikliği, fitne algısı, peygamberlik ve cennetteki tasviri gibi konular, İslam'da kadın meselesine dair problem alanlarını teşkil eder. Bu makale, kadın sorunlarını

Kelâm eserleri üzerinden inceleyerek modern dönemde kadın algısının nasıl tasvir edildiğini ve bu konudaki değişimleri detaylı bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. İslâm, adalet ve merhamet temelli bir din olarak kadının geri kalmasını veya ötekileştirilmesini reddeder; tam tersine onu, adaletle korur. İslâm, sahip olduğu adalet anlayışı gereği kadının toplumdaki görünürlüğüne artmasına ve temel haklarının kendisine teslim edilmesine son derece önem atfetmektedir. Bu durum, yalnızca bir hak meselesi değil, aynı zamanda Allah'ın sıfatlarının dünyada, özellikle kadınlar üzerinde tezahürünün bir yansımasıdır. Kadınlar, İslâm'da annelikleri ve aile içindeki özverili rolleriyle merhamet ve adaletin sembolleri olarak öne çıkar. Bu "temel insanî nitelikler", kadınların hayatlarındaki rolleri ve davranışları aracılığıyla somut bir şekilde ortaya çıkar ve bazen yanlış anlaşılmalara sonucunda gerçekte var olmayan vehmî bir sorun alanı olarak algılanır.

Kadına dair problemler, sosyal ve dinî alanda her dönem güncelliğini korumaktadır. Kur'ân'ın inzâl edildiği dönemde kadınlara yönelik mevcut yargıları, hakları ve inanışları ıslah eden, düzelten ve kadınlara yeni haklar tanıyan bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu durum, İslâm'ın geniş coğrafyasında farklı kültürlerde yaşayan kadınların toplumsal ve özlük haklarından kaynaklanan çeşitli sorunların ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Kur'ân ve Sünnet, kadınların din ve toplum içindeki önemini vurgulayarak, müminleri onlara karşı adil ve merhametli davranmaya teşvik eder. Günümüzde kadın meselesinin gündeme gelmesinin temel nedeni, dönemin konjonktürel şartları ile eğitim ve ekonominin bu mesele üzerinde belirleyici etkilerinin bulunmasıyla açıklanabilir. Bu faktörler, konunun daha belirgin ve öncelikli bir hâle gelmesinde etkili olmuştur. Liberalizm ve ardından gelişen kapitalizmin etkisiyle, günümüzde kadın meselesi daha çok ekonomik koşullar, sosyal statü ve değişen kadın-erkek rolleri üzerinden tartışılmaktadır. Günümüzde kadın hakları, dinî sorumluluklar, eğitim, ekonomi, kaliteli bir yaşam sürdürme, anne ve birey olmanın gereklilikleriyle birlikte şiddet, boşanma ve cinayet olaylarıyla da gündeme gelmektedir. Bu durum, sorunun diğer birçok alanda olduğu gibi dinî alanda da ele alınıp anlaşılmasını ve değerlendirilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Hızla değişen dünya değer yargıları karşısında, kadının yaratılışı ve öz saygınlığı, misyonu ve vizyonu, eğitsel görevi, hukukî, özlük ve dinî hakları gibi konular, artık daha özgün bir perspektifle ele alınmaktadır.

Bu çalışma, İslam'daki kadın algısını ve kadınlara yönelik tutumları Kelâmî bir perspektiften ele almayı hedeflemekte ve ayrıca İslam'ın kadınlarla ilgili öğretilerinin toplumsal ve dini boyutlarını aydınlatmayı ve bu konudaki yaygın yanlışlara işaret etmeyi amaçlamaktadır. Konuyla ilgili tefsir ve hadislerde, özellikle ayetlerin bağlamı ve ilgili hadislerin sıhhat dereceleri noktasında çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, İslâm bilimleri alanında yapılan çalışmalar olmakla birlikte kelâm alanı özelinde ele aldığımız güncel kadın problemleri bizi müstakil bir çalışma yapmaya sevk etmiştir. Konuyla ilgili daha önce çalıştığımız "İlahi Merhamet Bağlamında Kadın Sorunsalına Kelâmî Bir Bakış" adlı kitap bölümünde, erkeklerin kadınlar üzerinde kavvâm olmaları, kadının eğitim hakkı, kadının siyasal ve toplumsal hayattaki değeri, kadının namazda imameti ve devlet başkanlığı problemi, kadının çalışma hayatı, Müslüman kadının gayrimüslim erkekle evlenmesi, İslam'a göre çok eşlilik ve cariyelik meselesi, kadının boşama hakkı ve kadına yönelik şiddet problemi konuları işlenmiş ve bu konular ilâhî merhamet bağlamında tartışılmıştır. Bu çalışmada ise itikâdî bağlamda kadın problemleri ele alınarak kelâm ilmi alanına bir katkı sunulması amaçlanmıştır. Makale hem akademik çevrelere hem de konuyla ilgilenen meraklılara ve diğer disiplinlerden faydalanmak isteyenlere hitap edecek şekilde hazırlanmıştır. İtikâdî meseleler çerçevesinde kadınların karşılaştığı problemleri araştıran bu çalışma, literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışmada akademik

kaynaklardan istifade edilmesi, açık bir dil kullanılması ve öz bilgiler verilmesi, alanda duyulacak ihtiyacın giderilmesine yönelik atılan adımlar olarak değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda, çalışmada öncelikle "kadının biyolojik yapısı ile ilgili problemler", "kadının erkeğin ege kemiğinden yaratılışı" ve "kadının şahitliği ve unutkanlığı problemi" konuları incelenecektir. Ardından, "nasslarda kadın sorunsalı" bağlamında "kadının aklının ve dininin eksik olması tartışması" ve "Hz. Âdem'i kandıran günahkâr kadın algısı (fitne)" ile "kadınlardan yüz çevirme" konularına odaklanılacaktır. Bu tartışmalar, İslam'da kadın algısı ve onlara atfedilen rollerin analizini sağlayacaktır. Daha sonra, "kadının peygamberliği meselesi" üzerinde durulacak ve "İslam inancı açısından cennette kadınlar ve hûriler" konusu ele alınacaktır. Bu bölümler, kadınların dini ve sosyal konumlarına dair önemli meseleleri gündeme getirecektir.

1. Kadının Biyolojik Yapısı ile İlgili Problemler

1.1. Kadının Erkeğin Ege Kemiğinden Yaratılışı Problemi

Kur'ân'da kadının yaratılışı sarîh olarak anlatılmaz. İslâm âlimleri kadının yaratılışı ile ilgili iki ana görüş belirtmişlerdir. Birincisi, kadının erkeğin eğri kaburga kemiğinden yaratıldığına dair görüştür. İkincisi ise kadının erkekle aynı cinsten ve özden yaratıldığını savunan görüştür. Kur'ân'da Allah'ın insanları bir tek nefsten yarattığı ve bu nefsten eşini (zevce) meydana getirdiği belirtilir. Bu ayette geçen "nefs" kelimesi genellikle Âdem olarak yorumlanır.¹

İslâm düşüncesinde insanın yaratılışı üzerine iki temel görüş bulunmaktadır. Birincisi, geleneksel yorumlara dayanarak Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığını savunur. Bu görüş, İbn Mes'ud ve İbn Abbas gibi erken dönem müfessirlerin rivayetlerine dayanır ve Tevrat'taki yaratılış hikayesiyle benzerlikler taşır. Bu müfessirlerin dayanak gösterdiği rivayetlere göre, Âdem cennette yalnızken Allah onu uykuya yatırmış ve sol kaburga kemiğinden Havva'yı yaratmıştır.² İkinci görüş ise kadının erkekle aynı cinsten ve özden yaratıldığını iddia eder. Bu ikinci görüş, modern İslâm düşünürleri ve âlimleri tarafından benimsenmekte ve Kur'ân'daki "nefs-i vahide" teriminin, insanın erkek ve dişi olarak aynı şeyden yaratıldığına işaret ettiği yorumuna dayanmaktadır.³ Bu görüşü kabul eden âlimler, "nefs" kelimesinin Âdem'e atıfta bulunduğu geleneksel yorumu eleştirirler. "Nefs" kelimesinin Arap dilinde "ruh", "can", "hayat" gibi anlamların yanı sıra bir şeyin cevheri, kendisi, özü, gibi manalara da geldiğini belirterek insanın tek bir özden erkek ve dişi olarak yaratıldığını savunurlar. İnsanın hammaddesinin toprak ve su olduğu göz önünde bulundurulduğunda hem erkeğin hem de kadının bu iki maddeden yaratıldığı söylenebilir. Bu yorum, kadının yaratılışının erkeğin yaratılışıyla eş zamanlı ve eş değerde olduğunu ifade eder.⁴ Bu konuda bazı düşünürler, Kur'ân'daki "nefs-i vahide" teriminin anlamı üzerine yoğunlaşan tefsirlerde, Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılışı hakkındaki geleneksel anlayışa karşın Nisa 4/1, A'raf 7/189 ve Zümer 39/6 ayetlerinde geçen "nefs" kelimesinin, sadece Âdem'e atfedilmesinin, bu ayetlerin geniş kapsamını sınırlayıcı bir yaklaşım olarak değerlendirirler. Öte taraftan Ebu Tabersî (ö. 548/1153) gibi Şîî müfessirler, İmam Muhammed Bakır'ın (ö. 117/735), "Havva,

¹ Nisa 4/1, A'raf 7/189, Zümer 39/6; Şah Veliyyullah, *et-Tefhîmâtü'l-ilâhiyye* nşr. Gulam Mustafa el-Kasimî, (Haydarâbâd: 1967/1387), 1/222.

² Ebü'l-Fazl Celaeddin Abdurrahman b. Ebi Bekr b. Muhammed es-Süyuti, *ed-Dürrü'l-mensur fi et-tefsirü'l-mesur* (Beirut: 1983) 1/127.

³ Nisa 4/1, A'raf 7/189, Zümer 39/6, Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1997), 2/487-488.

⁴ Muhammed Murtaza ez-Zebidi, *Tâcu'l-Arûs min Cevahiri'l-Kâmus* (Küveyt: 1976), 16/559-574. Bkz. Maşallah Turan, *Hz. Âdem'in Peygamberliği Konusundaki Tartışmaların Kitiği* (Konya: Hüner Yayınevi, 2019), 17.

Âdem'in yaratıldığı balçığın arta kalanlarından yaratıldı" şeklindeki ifadesini nakletmektedir.⁵ Bu yaklaşımlar, Kur'ân ayetlerinde geçen "nefs-i vahide" terkinin insanın yaratılışının sadece fiziksel bir süreç olmadığını, aynı zamanda metafiziksel ve sembolik boyutları da içerdiğini gösterir. Bu, insanın yaratılışının çamur (hame'i mesnun) gibi farklı tabir ve terkiplerle ifade edilen tekâmül ve benzeri süreçlerle dolu olduğunu anlamamıza yardımcı olur. Bu nedenle, ayetlerden hareketle insan soyunun ilk yaratılışı hakkında fikir beyan etmek pek isabetli görünmemektedir. Bununla birlikte, çamur (hame'i mesnun) gibi farklı tabir ve terkiplerden hareketle ilk yaratılış hakkında tekâmül ve benzeri şeyler söylemek mümkündür.⁶

Kadının yaratılışı ile ilgili İmam Mâtürîdî (ö. 333/944) Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılması konusuna odaklanmamış ancak onun Hz. Âdem ile aynı nefisten yaratıldığını ve tüm insanlığın asıl kaynağının bu nefis olduğunu belirtmiştir. İmam Gazzâlî'ye (ö.505/1111) göre bu yaratılış biçimi, kadının erkeğe tabii ve destekleyici rolünü simgeler.⁷ Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) kadının yaratılışının erkeğin kaburga kemiğinden olması görüşüne eleştirel bir yaklaşım sergiler. Râzî, bu yorumun sembolik olduğunu ve kadının yaratılışının erkeğe bağımlılığını ifade etmediğini savunur.⁸ İbn Kesîr (ö. 774/1373) kadının ege kemiğinden yaratıldığına dair ifadelerin Tevrat'ta bulunduğunu, ancak Kur'ân-ı Kerim'de bu görüşü destekleyecek bir ayetin olmadığını belirtmiştir.⁹ Muhammed İkbâl (ö. 1938) kadının yaratılışı konusunda kaburga ifadesinin metaforik ve sembolik yorumlarına vurgu yaparak bu yorumların kadın ve erkeğin birbirine olan ihtiyacını ve birlikteliğini simgelediğini belirtir. İkbâl'e göre bu yorumlar, kadın ve erkeğin birbirlerini tamamlayan varlıklar olduğunu ve birlikte bir bütün oluşturduklarını gösterir.¹⁰ Muhammed Hamdi Yazır'a (1878/1942) göre Allah Âdemi topraktan yarattı. Sonra ona 'ol' dedi ve o da oluverdi"¹¹ ayetleriyle Hz. Âdem'in topraktan seçilerek yaratıldığını Hz. Havva'nın ise Hz. Âdem'in kendisinden ayrılarak yaratıldığını belirtir. Bu mana, hadislerde "Kadın eğri bir kaburga kemiğinden yaratıldı, kırılması da boşanmasıdır" şeklinde ifade edilmiştir. Elmalı'ya göre burada eğri kaburga kemiği, bu yarılmaya işaret etmekle beraber erkekle kadın arasındaki tabiat uyumsuzluğuna ve kadınların erkekleştirilmeye kalkışılmasının onları kırıp atmak demek olduğuna dikkat çeken bir misaldir. Bu durum, "eğri kaburga kemiği" metaforu üzerinden erkek ve kadın arasındaki doğal uyumsuzluğu vurgulamakta ve kadınların erkekleştirilmeye çalışılmasının, onları kırıp atmak anlamına geleceğine dair bir uyarı da içermektedir.¹²

⁵ Bkz. Ebu Cafer et-Tusi, *et-Tabyan fi Tefsiri'l-Kur'an* (Beyrut: ty),99; Ebu Ali et-Tabrisi, *Macma'u'l-Bayan fi Tefsiri'l-Kur'an* (Beyrut: 1997), 3/ 6.

⁶ Ebû Alî Eminüddîn el-Fazl b. el-Hasan Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dârü'l-'Ulûm, 2005), 8/120-121.

⁷ Ebû Hâmid Muhammed el-Gazâlî, *İhyâ Ullûmi'd-Dîn* (Kahire 1387/1968), 2/156.

⁸ Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *Tefsîru'l-kebir: Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1981), 8/213;15/72.

⁹ Yahudi teolojisi, kadının yaratılışını, erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı şeklinde tasvir eder. Örneğin: "Tanrı, kadını başına buyruk olmasın diye erkeğin başından; göz zinası yapmasın diye gözünden, başkalarının konuşmalarını gizlice dinlemesin diye kulağından; dedikodu yapmasın diye ağızından, kıskanç olmasın diye kalbinden; hırsızlık yapmasın diye elinden, sürtük olmasın diye ayaklarından yaratmamıştır. Aksine, ağırbaşlı ve hayırlı olması için erkeğin en korunaklı ve kapalı yeri olan, kolunun altında bulunan kaburga kemiğinden yaratmıştır. Ancak Tanrı'nın bu çabalarına rağmen, kadın yukarıda sayılan tüm bu olumsuz özellikleri kendinde toplamıştır. Salime Leyla Gürkan, "Yahudi ve İslam Kutsal Metinlerinde İnsan'ın Yaratılışı ve Cennet'ten Düşüş", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 9 (2003), 27. Bkz. Asife Ünal, Yahudi Geleneğinde Kadının Yaratılışı ve Lilit Efsanesi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2), (2017). 103-115; Ebül-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr el- İbn Kesîr, *Tefsîrul-Kur'âni'l-Azîm* (Lübnan-Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1983), 1/80.

¹⁰ Muhammed İkbâl, *The Reconstruction of Religious Thought in Islam* (Yayınevi: Karbon Kitaplar, 2018), 102.

¹¹ Bakara 2/117.

¹² Âli İmran, 3/59; Buhârî, "Nikâh", 79, 80; Müsned, V, 151, Elmalı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1997), 2/487-488; Cemal Ağırman, *Kadının Yaratılışı/İlgili Rivayetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım* (İstanbul: Rağbet yayınları 2001), 48, 221.

Hadis ve Tefsir literatüründe yer alan "Kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır"¹³ şeklindeki rivayetler, İslâm toplumunda kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığına dair geniş çaplı bir inanın oluşmasına yol açmıştır. Ancak merfû hadislerde bu inancın karşılığının olmadığı, dört farklı coğrafyada yaşayan sahâbîlerden gelen çok sayıda merfû ve mevkûf rivayetlerin incelenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu rivayetlerde asıl vurgu, kadının narin yapısı ve ona nasıl davranılması gerektiği üzerinedir. Sünnî ve Şîî kaynaklardaki Medinelilerin rivayetlerinde kadınların kaburga kemiğine benzetilmesine rağmen, onların bu kemikten yaratıldığına dair net bir ifade bulunmamaktadır. Bu inanç, özellikle Iraklı râvilerin kültürel kodları ve ilk tefsirlerin etkisiyle şekillenmiştir. Tefsirlerdeki rivayetlerin çoğunun mevkûf ve maktu' nitelikte olması ve bu rivayetlerin Ehl-i kitap etkisi altında oluşturulduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu inancın büyük oranda Tevrat kültürünün etkisi altında gelişen tefsirlerden ve hadislerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Meseleye Kelâm ilmi açısından bakıldığında bu inancın rivayetlerinin ve delaletlerinin mütevatir olmadığı, daha çok kültürel etkileşimlerin hadislerle ilişkilendirilmesi neticesinde ortaya çıktığı sonucuna varılmaktadır.¹⁴

Kur'ân, erkek ve kadın arasındaki ilişkiyi, birbirlerine üstünlük iddiasında bulunma üzerinden temellendirmez. Aksine bu iki cinsi, birbirlerini tamamlayan ve destekleyen paydaşlar olarak tanımlar. Dolayısıyla bu, kadının eksik yaratıldığı anlamına gelmez. Kur'ân'da insanın yaratılışına dair ifadeler, "sizi bir tek nefisten yaratan" ve "ondan da eşini yaratan" şeklinde geçer.¹⁵ Bu ifadeler, her insanın bir babası ve anası olduğuna, her bireyin üreme kanunları çerçevesinde varlık bulduğuna işaret eder. "Nefisten, ondan yaratan" ifadesi, genellikle "onun bir parçasından" (örneğin kaburgasından) şeklinde değil, "onun özünden, ona benzer olan asıldan ve kökten" şeklinde yorumlanmalıdır. Nitekim "Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır."¹⁶ ayetinde de bu kelime, benzer bir anlamda kullanılmıştır. Bu bağlamda, "nefsinden yaratmak" ifadesi, "vücudunun bir parçasından yaratmak" anlamına gelmez. Dolayısıyla, Havva'nın Âdem'in kaburgasından yaratıldığına dair yaygın inanış, bu ayetlerle desteklenemez. Havva'nın veya kadınların eğri kaburgadan yaratıldığını belirten hadisler, kadın ve erkeğin doğal ve değişmez farklılıklarını ve özelliklerini betimlemek için kullanılan mecazi bir anlatımdır. Bazı rivayetlerde "Kadın kaburga gibidir" ifadesiyle bu benzetme pekiştirilmiştir. Hadislere göre, kadınları erkeklere benzetmeye çalışmak, onların doğal özelliklerini yok saymak, eğimli yaratılmış kaburga kemiğini düz hale getirmeye çalışmak gibidir. Kaburga, kavisli olursa işlevini bu formuyla en iyi şekilde yerine getirir; düz olursa yani formu bozulursa akciğerin şekline uymaz ve onu koruyamazdı. Bu nedenle, kaburgayı düzeltmeye çalışmak, onun formunu bozmak ve kırmak anlamına gelir. Bu bağlamda, Kur'ân ve hadisler, erkek ve kadın arasındaki ilişkiyi, birbirlerinin eksikliklerini tamamlayan, birlikte uyum içinde var olabilen eşit değerli varlıklar olarak tanımlar.¹⁷

¹³ Bkz. Buhârî, Enbiyâ, 1; Müslim, Radâ', 65; Hüseyin Akgün, "Kadının Kaburga Kemiğinden Yaratılması Meselesi (Rivâyetlerin Aslu'l-Hadis ve Hadis Rivâyet Coğrafyası Açısından Ele Alınması)", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (Eylül 2019), 323-338.

¹⁴ Bkz. M. Reşid Rıza, *Tefsîrî'l-Kur'âni'l-Hakîm* (Beyrut: 1420/1999), 4/263; Sadık Kılıç, "Kadın Erkeğin Kaburga Kemiğine İndirgenecek İkincil Bir, Fenomen Değildir!" *Ekev Akademi Dergisi*, 27 (2006), 1-20.

¹⁵ Nisa 4/1, A'raf 7/189.

¹⁶ Rûm 30 /21, Nahl 16 /72, Şûrâ 42/11.

¹⁷ Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 2/9-12.

1.2. Kadının Şahitliği ve Unutkanlığı Meselesi

İslâm'da kadının şahitliği, özellikle finansal işlemler ve hukuki süreçlerdeki rolü açısından önemli bir konu olarak ele alınmıştır. İslâm'da iki kadının şahitliğinin bir erkeğe eşdeğer kabul edilmesi, genellikle kadınların finansal konulardaki deneyimsizliği ve unutkanlık ihtimali bağlamında yorumlanmıştır.¹⁸ Ancak modern dönemde kadınların eğitim ve iş hayatındaki rolleri göz önüne alındığında bu yorumlar, sorgulanmaktadır. Ayrıca hadis literatürüne dayandırılarak kadınların akıl ve din bakımından eksik olduğuna dair iddialar, İslâm'ın kadın ve erkek arasında eşitlik ve adaleti teşvik eden temel öğretileriyle çelişen bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bu bağlamda, İslâm hukukunun kadın ve erkek arasındaki biyolojik ve psikolojik farklılıkları tanıyarak şahitlik gibi önemli bir sorumlulukta kadına özel bir yaklaşım sergilediği, bu yaklaşımın kadınların zayıf veya eksik oldukları anlamına gelmediği, aksine onların toplumdaki önemli ve hassas rollerine vurgu yaptığı görülmektedir. Bu durum, adaletin herkes için uygulanabilir olmasını sağlamakta önemli bir rol oynamaktadır.

Kadının unutkan ve aklının eksik olması meselesi genellikle hadislerde geçen bir konudur. Bu konuda en sık atıf yapılan hadislerden biri, *Sahih Buhari*'de geçen ve kadınların çoğunun cehennemlik olduğunu ifade eden hadistir. Hadisin metni şu şekildedir: Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz ve çok istiğfar ediniz. Cehennemdekilerin çoğunun sizler olduğunu gördüm." Orada bulunan akıllı bir kadın, "Bize ne oluyor da çoğumuz ateşlik oluyoruz, yâ Resulallah" dedi. Hz. Peygamber, "Çok lanet ediyorsunuz. Kocalarınızın size yaptığı iyiliklere nankörlük ediyorsunuz. Aklı başında bir erkeğin aklını sizin kadar çelebilen akli ve dinî eksik başka bir varlık görmedim" dedi. Kadın "Yâ Resulallah! Aklın ve dinin noksan olması ne demek?" diye sordu. Hz. Peygamber, "Aklın noksan olması iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olmasıdır. Kadınlar birçok gece namaz kılamıyor, ramazanda oruç tutamıyor. Bu, dinin noksan olmasıdır" dedi.¹⁹ Kadınların akıl ve din bakımından eksik olmaları ve erkeklere galebe çalmaları şeklinde anlatılan hadiste bu ifadelerin Hz. Peygamber'e ait olup olmadığı konusunda birtakım tereddütler olduğunu söyleyen araştırmacılar olmakla birlikte²⁰ bazı İslâm âlimleri de bu ifadelerin Hz. Peygamber'e aidiyetinden herhangi bir şüphe duymamaktadırlar.²¹

Kadının şahitliği ile ilgili esas alınan ayette erkek şahidin bulunamaması durumunda iki kadın şahidin kabul edilebileceği belirtilir. Ayetin ilgili kısmı şöyledir: "Eğer iki erkek yoksa razı olacağınız şahitlerden bir erkek ve biri unuttuğu zaman diğerinin ona hatırlatması için iki kadın (şahit de olabilir)."²² Bu ayet, genellikle kadının şahitliğinin erkekle eşdeğer olmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Kur'ân'da yer alan borçlanma ayetleri, bu tartışmaların merkezinde yer alır. Bu ayetin, kadınların şahitliğinin genel olarak sınırlandırıldığı yönüne doğru çekilmesi doğru değildir. Çünkü bu hüküm, alacakların güvence altına alınması ve olası unutkanlıkların önüne geçilmesi amacıyla getirilmiştir. Bu bağlamda klasik İslâm hukukçuları, bu ayeti, kadının finansal konularda erkeğe göre daha az deneyimli olabileceği ve bu nedenle unutkanlık ihtimalinin daha yüksek olduğu varsayımı üzerine yorumlamışlardır. Örneğin, İbn Kesir (ö. 1373) tefsirinde bu ayeti, kadının ticari

¹⁸ Kadının şahitliği bkz. Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Ravdatü't-Tâlibin ve Umdetü'l-Müffin*, thk. Zuhayr eş-Şâvîş), (el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1412/1991), 9/36; Mehmet Aziz Yaşar, "Şâfiî Hukuk Düşüncesinde Annenin Süt Emzirme Yükümlülüğü ve Sütannelik Uygulaması", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/19, (2018),188-189.

¹⁹ Tirmizî, İman, V. 10 Bab: 10; İbn Mâce, Fiten, II. 1326-7, Bab: 19.

²⁰ Bkz. Fatma Kızıl, "Cehennem Ehlinin çoğunluğu kadınlardır": Çok Tartışılan Bir Hadisin Kısa Analizi (Ulrike MITTER)", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 9/2 (Aralık 2011), 99-116.

²¹ İbn Mâce, "Fiten", 1326.

²² Bakara 2/282.

işlemlerdeki deneyimsizliğine ve unutkanlığa daha meyilli olabileceği şeklinde açıklar.²³ İslâm hukukunda buna benzer bir uygulamaya zina suçlaması gibi ciddi iddialarda şahitlik yapmanın ağır sorumluluğu ve bu durumda kadın şahitlerin rolü örnek verilebilir. İslâm hukukunda, bir kişi zina gibi bir suçlamayla ilgili şahitlik yaptıktan sonra bu iddiayı kanıtlayamazsa seksen kırbaç cezasına çarptırılabilir ve gelecekteki şahitlikleri geçersiz sayılır.²⁴ Bu durum, şahitlik yapmanın ciddi bir sorumluluk olduğunu gösterir. Bu tarz hassas durumlarda, bir kadın şahidin yanına başka bir kadın şahidin eklenmesi, kadının korunmasına yönelik bir önlem olarak görülebilir. Bu, kadının yalnız bırakılmasının aksine ona karşı gösterilen bir merhamet ve destek olarak değerlendirilir. Ancak günümüzde bu yorumlar, kadınların eğitim ve iş hayatında daha aktif roller üstlenmeye başlamasıyla sorgulanmıştır. Örneğin, çağdaş İslâm düşünürlerinden Amina Wadud, "Qur'an and Woman" adlı eserinde, bu ayetin tarihsel bağlamını ve kadınların günümüzdeki sosyal konumunu dikkate alarak kadının şahitliğinin erkekle eşit değerlendirilmesi gerektiğini savunur.²⁵ Böylelikle bazı Modern İslâm düşünürleri ve bazı âlimler, bu tür genelleştirmelerin zamanımızın gerçekliklerine uygun olmadığını ve İslâm'ın aslında kadın ve erkek arasında eşitlik ve adaleti teşvik ettiğini vurgulamaktadırlar. Bununla birlikte, kadınların zihinsel ve ruhsal kapasitelerini küçümseyen bakış açıları günümüzde birçok İslâm alimi tarafından eleştirilmektedir.²⁶

İslâm âlimleri, kadınların şahitliğinin sadece belirli durumlarla sınırlı olduğunu vurgular. Örneğin kadınlara has konularda (bekaret ve doğum) tek başına kadınların şahitliği muteberdir. Buna göre kadınların şahitliği, özellikle bazı konularda adaletin sağlanması ve hakların korunması açısından tartışılmaz derecede önem arz etmektedir. Nitekim kadınların şahitliğiyle sabit olabilecek hususlarda, kadının tek başına şahitliğinin geçerli kabul edilmesi de bunu göstermektedir. Bu durum, İslâm hukukunun esnek ve duruma göre şekillenebilen yapısıyla ilişkilendirilebilir.²⁷ Kadınların şahitliğinin değerlendirilmesinde, toplumsal ve kültürel faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilir. Zaman ve mekâna göre değişen sosyal yapılar, kadınların şahitliğinin algılanışını ve uygulanışını etkileyebilir. Bunun içindir ki cezaları "Allah hakkı" olmaları dolayısıyla belirlenen zina iftirası, içki ve hırsızlık gibi fiillerde ve kısasta kadın, şahitlikten muaf tutulmuştur.²⁸ İslâm hukukunun bu konudaki esnek yaklaşımı, farklı toplumların ihtiyaç ve koşullarına uyum sağlama potansiyeline de sahiptir. Örneğin Hz. Ömer, boşanma konusunda tek başına kadınların şahitliğini kabul etmiştir. Hz. Ali de bir çocuğun öldürülmesine şahit olan kadınların şahadetini muteber saymıştır. Bu örnekler binaen âlimler normal zamanlarda bazı hususlarda şahitlikleri kabul edilmeyen kimselerin ihtiyaç ve zaruret halinde aynı hadiseler hakkındaki şahadetlerini geçerli saymıştır.²⁹ Bu minvalde, söz konusu hadisle ilgili İslâm âlimlerinin fikirlerini şu şekilde özetleyebiliriz: Bazı İslâm âlimleri, kadınların akıl ve din yönünden eksik olduğunu iddia etmişlerdir.

²³ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l- azim* (Beirut: 1983), 1/ 725; Benzer bir açıklama için bkz. Roger Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, çev. Cemal Aydın, İstanbul: 1990), 143.

²⁴ en-Nûr 24/4; Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Beirut: 1420-1421/2000), 18/158.

²⁵ Bkz. Amina Wadud, *Qur'an and Woman: Rereading the Sacred Text from a Woman's Perspective* (Oxford University Press, 9 Haziran 1999), 58-60.

²⁶ Kâmil Çakın, "Kadınlar İle İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi", *Dini Araştırmalar* 1/1 (Haziran 1998), 22,32-33; Bkz. Elif Genç, *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile Dergisi'nin ailede din eğitimi açısından değerlendirilmesi* (İzmir: okuz Eylül Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, 2024), 35-168.

²⁷ Hanefilere göre had ve kısas müstesna geri kalan bütün hak ve aktiflerde iki erkek şahit yerine bir erkekle birlikte iki kadının şahadeti makbuldür. Şahitliğin temel amacı, adaletin tesisi ve hukukun işlerliğini sağlamaktır. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr*, thk. Şeyh Abdürrezzak Gâlib el-Mekkî (Beirut, 2003), 6/8.

²⁸ İbni Hazm iki kadın bulunmak şartıyla kadının her yerde ve erkek olmaksızın şahitliğinin makbul olduğunu söylemiştir. Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm, *el-Muhalla* (Kahire, tz.), 9 /400-405.

²⁹ İbn Hazm, *el-Muhalla*, /398.

Bu, genellikle hadislerde geçen bazı ifadelerle dayandırılır. Bu eksikliğin kadınların yaratılışından (fitrat) kaynaklandığı düşünülür. Yani, bu durumun doğal ve değişmez olduğu varsayılır. Kadınlar arasında bu genellemelerin dışında kalan bireylerin olabileceği kabul edilse de bu durumun genel geçerliğini etkilemediği düşünülür. Kadınların daha duygusal ve az akıllı olduğu, bu yüzden olaylar karşısında mantıklı düşünmek yerine duygusal tepkiler verdiği iddia edilir. Kadınların toplumsal rollerinin ve İslâm hukukundaki bazı uygulamaların (örneğin, bazı durumlarda iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine eşit kabul edilmesi) bu "eksiklik" anlayışını desteklediği düşünülür. Kadınların, akıl ve din yönünden eksik olmalarına rağmen, erkekleri etkileyebilme ve hükmedebilme gücüne sahip oldukları iddia edilir.³⁰

İslâm'da kadının şahitliği, adaletin tesisi ve hukukun işlerliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu hukuk sistemi, kadın ve erkek arasındaki biyolojik ve psikolojik farklılıkları tanıyarak, şahitlik gibi önemli bir sorumlulukta kadına özel bir yaklaşım sergiler. Kadınların şahitliğinin bazı durumlarda bir erkeğe mukabil iki kadınla geçerli olması onların duygusal hassasiyetlerini ve toplumdaki özel rollerini göz önünde bulunduran korumacı bir yaklaşım örneği olarak görülebilir. Bu durum, kadınların zayıf veya eksik oldukları anlamına gelmez; aksine onların toplumdaki önemli ve hassas rollerine vurgu yapar. Bu yaklaşım, şahitlik müessesesine verilen değeri ve kadına yönelik destekleyici ve korumacı tutumu gösterir. Böylece adaletin herkes için uygulanabilir olması sağlanır.

2. Nasslarda Kadın

2.1. Kadının Aklının ve Dininin Eksik Oluşuna Dair Tartışmalar

İslâm'da kadın ve erkeğin akli ve dinî açıdan konumlandırılması, tarihsel ve teolojik açıdan çeşitli yorumlar ve tartışmalarla sürekli gündemde olmuştur. Bu konu, sadece dinî metinlerin yorumlarına dayanmakla kalmayıp, aynı zamanda İslâm'ın temel prensipleriyle de yakından ilişkilidir. İslâm tarihinde ve Hadis literatüründe yer alan bazı rivayetler, kadınların akıl ve din konusunda eksik olduğu İslâm'ın temel öğretileri ve ilahi adalet anlayışıyla çelişen yorumlar olarak anlaşılmıştır.

İslâm'da, kadın ve erkeğin dini mesuliyetleri eşit olarak kabul edilir. Bununla birlikte İslâm tarihinde ve Hadis literatüründe kadınların dinî sorumluluklarına ve akli durumlarına dair bazı tartışmalı rivayetler bulunmaktadır. Bu tartışmalı rivayetlerin birinde Hz. Peygamber bir kadın topluluğuna hitaben, "Cehennem halkının çoğunluğunu sizlerin teşkil ettiğini gördüm" dediği ve bir kadının bu durumun nedenini sorduğunda, "Çok lânet ediyor ve kocalarınıza karşı nankörlük yapıyorsunuz. Akıl sahibi bir erkeğe sizin kadar eksik akıllı ve eksik dinli hiçbir kimsenin gâlib geldiğini görmedim"³¹ şeklinde cevap verdiği görülmektedir. Bu rivayet, kadınların akıl ve din noksanlığı, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olması ve kadınların bazı ibadetleri yerine getirememesiyle açıklanmıştır.³² Bununla birlikte bazı âlimler bu rivayetler ve tartışmalar

³⁰ Kâmil Çakın, "Kadınlar İle İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi", *Dini Araştırmalar* 1/1 (Haziran 1998), 27-29.

³¹ Ahmed Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi* (İstanbul: Sönmez Neşriyat. 1977), 1/ 348-351. Bu rivayet İslam kültüründe zamanla gelişen kadın karşıtı tutumların oluşmasına katkıda bulunan faktörlerden biri olarak değerlendirilmiştir. Ancak, bu rivayetin özellikle şu kısmının "Akıl sahibi bir erkeğe sizin kadar eksik akıllı ve eksik dinli hiçbir kimsenin gâlib geldiğini görmedim." isnadında kıssacıların ve mürsel hadis rivayet eden kişilerin bulunması, hadisin güvenilirliği üzerinde ciddi şüpheler uyandırmış bu durum, İslam'da kadın ve erkek arasındaki akılsal ve dini konularına dair daha kapsamlı ve diyalektik bir değerlendirmenin gerekliliğini ortaya koymuştur. Kâmil Çakın, "Kadınlar İle İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi", *Dini Araştırmalar* 1/1 (Haziran 1998), 22, 32-33; Hafsa Fidan, *Kur'ân'da Kadın İmgesi* (Ankara: Vadi Yayınları, 2006), 36.

³² Nüreddin es-Sâbûnî, *el-Bidâyetü fî Usûlu'd-Din: Mâtürîdiyye Akâidi*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları), 2005, 18.

bağlamında erkeğin aklının kadından fazla olmasını, bir fazilet ölçüsü olarak değil, zait (ekstra) bir fazilet olarak değerlendirmişlerdir. Konu, Kur'ân'a arz edildiğinde "erkek ve kadınların birbirlerinin velileri olduğu, iyiliği emredip kötülükten sakındıkları, namaz kıldıkları, zekât verdikleri ve Allah'a itaat ettikleri"³³ ayeti dikkat çekmektedir. Bu ve benzeri ayetler, her iki cins arasında akıl ve din yönünden bir fark gözetilmediğini göstermektedir. Bu noktada şöyle bir soru akla gelmektedir: "Kadınların aklının eksik olduğu yönündeki rivayetler ve yorumlar nereden kaynaklanmaktadır?" Konuyla ilgili İslâm inancının yaşandığı coğrafyada Yahudi-Hıristiyan kültüründe, kadınların yaratılış kusurlarıyla ve eksikliklerle ma'lûl olduğu, akıl yönünden eksik oldukları ve daha kolay aldanabilecekleri şeklinde yorumlar yapılmıştır.³⁴

Kadınla ilgili Hristiyanlıkta kabul gören anlayış, aynı zamanda Yunan filozofu Aristoteles'in düşünceleriyle paralellik göstermektedir. Aristoteles'in kadınlar, erkekler, köleler ve çocukların muhakeme yetenekleri üzerine yaptığı değerlendirmeler, Hristiyanlıktaki kadın algısının oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. Aristoteles, kadınların duygusal yapısı ve mükemmellikten uzak oluşları sebebiyle, onların eksik ve istikrarsız bir muhakeme yetisine sahip olduğunu iddia etmiştir. Bu görüş, özellikle Hristiyan teolojisinde kadının konumunun belirlenmesinde büyük bir etkiye sahiptir. Aristoteles'in bu düşünceleri, Yunan filozoflarının genel görüşleriyle bütünlük arz eder ve Hristiyanlık içerisindeki kadın imajının oluşumunda belirleyici bir faktör olarak kabul edilir.³⁵ İslâm'ın ortaya çıkışı ve yayılışı sırasında, özellikle Araplar başta olmak üzere, İslâm'ı benimseyen toplulukların, Yahudi ve Hıristiyan kültürlerinin etkili olduğu coğrafyalarda yaşamış olmaları, bu kültürlerin kadın algısının İslâm kültürüne etki etmiş olabileceği ihtimalini güçlendirir. Kadınların akli durumlarına ilişkin Yahudi-Hıristiyan ve Cahiliye dönemi anlayışlarının, İslâm kültürüne yansımaları ve bu anlayışların birbirleriyle etkileşimi de söz konusu olabilir. Nitekim İslâm tarihinin ilk dönemlerine baktığımızda Selef âlimleri arasında, kadınların akıllarının ve dinlerinin eksik olduğunu öne süren rivayetlerin kabul edildiği ve bu tür rivayetlere dayanarak bazı hükümlerin oluşturulduğu görülmektedir.³⁶

İbnü'l-Arabi'nin ifadeleri, kadının İslâm'daki akıl ve dininin eksik olması sorununa özet bir bakış açısı sunar. İbnü'l-Arabi, kadınların erkeklerden altı yönden farklı olduğunu belirtir ve bu farklılıkları şu şekilde sıralar: 1) Kadınların erkeklerden türediği, 2) Kadınların erkeğin eğri kaburga kemiğinden yaratıldığı, 3) Kadınların dinî eksikliği, 4) Kadınların akli eksikliği, 5) Kadınların miras payının erkeklerinkinden az olması, 6) Kadınların fiziksel gücünün erkeklerden daha az olması. Bu altı madde, İbnü'l-Arabi'nin kadın ve erkek arasındaki farklılıkları açıklama şeklidir. Ancak İbnü'l-Arabi, bu farklılıkları kadının iradesiyle ilgili olmayan yani kadının kendisinin kontrolü dışında olan şeyler olarak görür. Bu durum, onun "Peki, bütün bu sayılanlar kadının iradî olarak yapıp ettiği şeyler değilken nasıl olur da onun eksiklikleri kapsamında zikredilebilir?" şeklinde bir soruya yol açar. İbnü'l-Arabi, bu soruya, Allah'ın mutlak gücü ve adaleti çerçevesinde bir cevap verir. Ona göre, Allah'ın adaleti, her şeyi dilediği gibi yaratmak ve düzenlemek anlamına gelir. Allah, dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltır ve her şeye kendi iradesiyle hükmeder. İnsanların yaptıklarından dolayı Allah'a hesap sorulamaz, ancak insanlar kendi eylemlerinden sorumludur. Bu bakış açısı, Allah'ın

³³ et-Tevbe 9/71. Hayrettin Karaman, vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Basım, 2014), 3/33-34.

³⁴ Bkz. Şeraffettin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997); Tekvin, 3:24.

³⁵ Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın* (İstanbul: Metis Yayınları, 1996), 87; Hakkı Şah Yasdınan, "Kadının İslâm Geleneğindeki Yeri ve Konumuna Yahudi-Hıristiyan Kültürünün Etkilerinden Bazı Örnekler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, (2005), 59-94.

³⁶ Ebü'l-Hasen el-Mâverdi, *en-Nüket ve'l-Uyûn* (Beyrut: 2007), 5/ 220;

yaratıklarını farklı konum ve mertebelerde yarattığını ve bu durumu insanlara açıkladığını ifade eder. İbnü'l-Arabi'nin bu açıklaması, insanların Allah'ın bu düzenine inanıp teslim olmaları gerektiğini vurgular. Bu, İbnü'l-Arabi'nin kadın ve erkek arasındaki farklılıkları Allah'ın yaratılışındaki hikmet ve adalet çerçevesinde değerlendirdiğini gösterir. Bu ve benzeri yaklaşımlar, kadınların aklı kapasiteleri hakkında İslâm hukuku ve toplumsal düzenlemelerinde etkili olmuştur. Ehl-i sünnet içerisinde süregelen tartışmalarda, kadınların aklının az ve arzularının çok olduğu yönünde yorumlar yapılmıştır. Bu minvalde özellikle Kur'ân'daki "beyinsiz/aklı az" olarak tercüme edilen "süfehâ" kelimesi, bazı selef bilginler tarafından kadınlar ve çocuklar olarak yorumlanmıştır. Dahhâk, Abdullah b. Abbas'ın "...mallarınızı beyinsizlere vermeyin" ayeti hakkında "Onlar (beyinsizler) sizin çocuklarınız ve kadınlarınızdır" dediğini rivayet etmiş, Abdullah b. Mes'ud, Hakem b. Uteybe, Hasan ve Dahhak da bu ayeti tefsir ederken "onlar; kadınlar ve çocuklardır" demişlerdir.³⁷

İslâm'da akıl, sadece mantıksal düşünme yeteneği değil, aynı zamanda ahlaki ve ruhânî gelişimin bir parçası olarak ele alınır. İnsanın Allah'a yakınlığını ve olgunluğunu simgeler. Otonomi ve sorumluluk, akıl ve irade ile ilişkilendirilir. Genel anlamda akıl, düşünme, mantıksal çıkarım yapma ve hakikate ulaşma aracıdır. Kur'ân, akletmeyi vurgulayan çeşitli kelimeler kullanarak akli, dünyevi çıkarların ötesinde bir değer olarak sunar. Bilakis ibadet ile cennet kazanma yolunda, içgüdüleri ve arzuları dizginleyebilme, cehalet ve şehveti kontrol altına alabilme yeteneğine sahiptir. Dolayısıyla daha fazla akla sahip olan kişi, insanî kemal açısından daha ileride ve Allah'a daha yakın kabul edilir. Akıldan mahrum olan kişi ise insanî kemalden daha az yararlanan ve ilahî yakınlıktan uzak kalan olarak görülür. Erkeklerin kadınlardan daha fazla akla sahip olduğu yönündeki varsayım kendi alanlarında genellikle bilimsel/ilmî veya siyasi meselelerdeki akıl ile ilişkilendirilmiştir. Ancak bu, Allah'a yakınlığın bir göstergesi olarak kıyas edilemez. Bilimsel veya siyasi meselelerde üstün düşünceye sahip olmak, Allah'a yakınlığın bir alameti değildir. Gerçek akıllılık, güdüleri daha iyi kontrol edebilme ve arzuları ıslah edebilme yeteneğinde yatar. Matematik, fizik, felsefe veya fıkıh gibi alanlarda daha akıllı olmak, bir kişinin Allah'a daha yakın olduğunu göstermez. Bu kıyasta ölçüt, kendisi vasıtasıyla ibadet edilen ve cennetler kazanılan "rahmanî akıl" ile güçlü olanın Allah'a daha yakın olduğu şeklinde olmalıdır. Bu nedenle bir kişinin akademik veya sosyal meselelerde daha güçlü olması mümkündür, ancak bu, onun amel boyutunda daha üstün olduğunu göstermez.³⁸

Kur'ân'a bakıldığında imtihan noktasında ve dinî mesuliyet çerçevesinde kadın ve erkek arasında bir ayırımın olmadığı rahatlıkla söylenilebilir. Deneyim açısından erkek aklının "kendisiyle kulluk edilen ve kendisiyle cennetler kazanılan" boyutu itibariyle kadından daha güçlü olduğunu söylemek mümkün değildir. Kalbî meselelerde de kadınlar, erkeklere eşit veya onlardan daha güçlü olabilirler. Öğüt alma ve kalbe dokunma gibi alanlarda kadınlar daha etkili olabilirler. Dünya imtihanını kazanmanın temel kriterinin ise erkek ve kadın farkı gözetilmeksizin takva olacağı belirtilir. Buna göre en akıllı olan en takvalı olandır.³⁹ Takva yolunda Hz. Peygamber'in ilahî rahmetin bir yansıması olarak kadınlara yönelik ikaz ve öğütleri, eksiklik göstergesi değil, aksine pozitif bir ayrımcılık olarak algılanmalıdır. Bu, dinî yaşamda toplumun temel taşlarından olan kadınların özel bir dikkat ve hassasiyetle hareket etmeleri gerektiğine dair bir vurguyu içerir. İslâm'ın ilk dönemlerinde, kadınların eğitim, ticaret ve hukuk gibi alanlarda üstlendikleri aktif roller, bu anlayışın

³⁷ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, 7/347-349. Bu ayeti birine kız vermek isterseniz, dikkat edin o sefih olmasın. Falan damat veya filan şahıs maazallah filan günaha tutulmuş ise o sefihtir, dolayısıyla ona kız vermeyin anlamında yorumlayanlarda olmuştur.

³⁸ Mustafa Ünverdi, *Dini Açından Taklit*, (Ankara: Araştırma Yayınları, 2013), 10, 46.

³⁹ Çağfer Karadaş, *Kafama takılanlar-2* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022), 142-146.

somut bir kanıttır. Özellikle Hz. Peygamber'in eşi Hz. Aişe'nin Hadis ilmindeki otoritesi ve bilgisi, İslâm hukuku ve teolojisinin gelişimindeki rolüyle, kadınların dinî alanlardaki yetkinliklerini gözler önüne serer. İslâm'da kadın ve erkek arasındaki aklî ve dinî konumlar üzerine yapılan tartışmalar, zaman içinde kültürel normlar ve sosyal yapılar tarafından şekillendirilerek, İslâm'ın temel öğretileriyle çelişen cinsiyet temelli eşitsizlikleri destekleyen anlayışlara evrilmiştir. Bu evrilme, İslâm'ın kadına atfettiği değer ve öneme aykırıdır. Erkek ve kadın arasında farklılık gösteren aklın, daha çok sosyal yani siyasi, ekonomik, bilimsel ve deneysel meselelerdeki akıl olduğu varsayıldığında, “Bu akıl, Allah'a yakınlığın kaynağı olan akılla aynı akıl mıdır?” sorusu önem kazanır. Bu durum, ilahi merhamet ve adaletle bağdaşmayan görüşleri benimsemeyen Mu'tezile gibi mezheplerin, “akıl, doğuştan herkese eşit verilmiştir” kanaatine varmalarına yol açmıştır. Burada bahsedilen akıl, biyolojik akıldan ziyade, inanca meyyal, rahmanî olan akıldır ve bu mesuliyet, kadın ve erkeğe eşit olarak verilmiştir. Aristoteles'ten başlayarak Hristiyanlığı etkileyen ve kadın aklının eksik olduğunu öne süren nazariyedeki akıl ile Kur'ân'ın öngördüğü akıl aynı değildir. İslâm, akıl ve vicdanın birleştiği, insanların eşit değerlendirildiği bir anlayışı benimser. Kadın ve erkek arasında aklî bir farklılık olduğunu iddia eden görüşler, İslâm'ın ilâhî adalet ve merhamet anlayışıyla uyumsuzdur. Bu nedenle, İslâm'da kadın ve erkek arasındaki aklî ve dinî konumlar, cinsiyet temelli eşitsizlikleri destekleyen kültürel ve sosyal yapılar tarafından şekillendirilen yorumlardan ziyade, Kur'ân ve Sünnet'in ışığında, ilâhî adalet ve merhamet çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu, İslâm'ın temel prensiplerine bağlı kalarak, akıllı ve vicdanlı bir yaklaşımın gereğidir. ⁴⁰

Konu bir bütün olarak değerlendirildiğinde İslâm'dan önce kadının ikinci sınıf statüsünde olduğu bir toplumda, İslâm'ın gelişi ve Hz. Peygamber'in örnekliliği ile gerçekleşen devrim niteliğindeki esaslar, kadının toplumdaki yerini yeniden tanımlamıştır. İslâm'da kadının durumu Ehl-i kitap olarak kabul edilen Yahudilik ve Hristiyanlığa göre farklılık göstermektedir.⁴¹ İslâm'ın ortaya çıkışı ve Hz. Peygamber'in liderliği, kadının toplumdaki yerini dönüştürmüş, önceden maruz kaldığı ikinci sınıf muameleye son vermiştir. İslâm, kadın ve erkeği akıl ve din bakımından eşit olarak görür, her ikisinin de Allah'a karşı olan dinî yükümlülüklerini yerine getirebilecek kapasitede olduğunu kabul eder. İslâm, cinsiyetler arası adalet ve ilâhî merhametle, cinsiyet temelli ayrımcılığı reddederek kadın ve erkeğin Allah'a yakınlığını takva, ibadet ve ahlaki değerler üzerinden eşit ve adil bir şekilde değerlendirir, böylece her bireyin kendi potansiyelini en iyi şekilde kullanmasını teşvik eder.

2.2. Hz. Âdemi Kandıran Günahkâr Kadın Algısı (Fitne) ve Kadınlardan Yüz Çevirme

İslâm literatüründe Hz. Âdem'in cennetten indirilmesi ve bu olayda kadının rolü, kadının dinî ve toplumsal açıdan konumunu anlamada önemli bir yer tutar. İslâm tarihi ve tefsir kitaplarında, bu olay sıklıkla kadının fitne ile ilişkilendirilmesi açısından ele alınmıştır. İslâm âlimleri, kadınların erkekler için bir fitne kaynağı olabileceği düşüncesini farklı dönemlerde ve çeşitli yorumlarla hassas bir şekilde incelemişlerdir. Bu tartışmalar, zaman içinde değişen sosyal yapılar ve günümüz gerçeklikleri ışığında yeniden değerlendirilmiştir.

Kur'ân'da Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten çıkarılması meselesi, birkaç farklı sûrede anlatılır. Bu sûrelerdeki ilgili pasajlarda Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Allah'ın yasakladığı ağacın

⁴⁰ Sâbûnî, *el-Bidâyetü fî Usûlu'd-dîn*, 18; Detaylı bilgi için bkz. Harun Abacı, *Tefsirlerde Mu'tezile Etkisi*, (Ankara: Gece Kitaplığı, 2016), 151-156.

⁴¹ Yahudilik ve Hristiyanlıkta kadının durumu hakkında bkz. İsmet Eşmeli, “Semavî Dinlerde Aile”, *Aile ve Modernite*, ed. Salih Aybey vd., (Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 2017).

meyvesini yemeleri sonucu cennetten çıkartıldıkları belirtilir. Kur'ân'da bu olayda Hz. Havva'nın özel bir suçluluğuna veya Âdem'i kandırıldığına dair bir ifade bulunmaz. Kur'ân "Böylece Şeytan, onları aldatarak oradan çıkardı."⁴² ayetinde olduğu gibi her ikisinin de eşit sorumluluk taşıdığını ve şeytanın aldatmasına kapıldığını vurgular. Hz. Âdem ve Havva'nın yasak meyveyi yemesi, şeytanın kıskırtması sonucu gerçekleşmiş ve bu, insanlık tarihindeki ilk günah olarak kabul edilmiştir. Bu olay, onların saf ve günahsız durumlarından, bilinçli hareketlerine ve mahremiyetlerinin farkına varmalarına bir geçiş noktasıdır. İblis'in bu süreçte işlediği günah neticesinde tövbe etmeyi kibirlenerek reddetmesi onun Allah'ın lütfundan mahrum olmasına neden olmuştur. Buna karşın, Hz. Âdem ve Havva da işledikleri günah nedeniyle cennetten çıkarılmışlardır. Günahlarının farkına varıp tövbe etmişler ve bu tövbeleri sonucunda affedilmişlerdir. Bu durum, kötülükten dönüp tövbe etmenin önemini ve değerini vurgular. Hz. Peygamber'in ifadesiyle, alçakgönüllülük insanı yüceltirken, kibir ise alçaltır. Bu olaylar aynı şekilde insanlık tarihinde günah, tövbe ve ahlaki değerlerin temelini oluşturur.⁴³

Kur'ân, cennetten çıkarılışa ilgili Yahudilik ve Hristiyanlıkta sıklıkla vurgulanan, Hz. Havva'nın tek başına suçlu olduğu ve kadınların günahkâr olduğu yönündeki görüşleri çürütmektedir. İlk dönem İslâm âlimleri, bu meseleyi bu ayetler ışığında yorumlarken, genellikle Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın eşit sorumluluğuna vurgu yapmışlardır. Örneğin, Taberi (ö.923) tefsirinde, her ikisinin de aynı şekilde kandırıldığını ve suçun ortak olduğunu belirtir.⁴⁴ Tarihsel süreç içerisinde, özellikle İslâm öncesi Arap toplumunun cahiliye dönemi etkileri ve sonrasında farklı kültürlerle etkileşimler, kadına dair bazı olumsuz algıların yerleşmesine yol açmıştır. Özellikle Hristiyan ve Yahudi etkileşimleri sonucu, Havva'nın Âdem'i kandırıldığına dair bir algı, zemin bulmuştur. Bu, İslâm'ın ilk yıllarında değil daha çok Orta Çağ'da yaygınlaşmış bir algıdır. Bu algı, genellikle dinî metinlerin yanlış yorumlanması veya kültürel etkilerle şekillenmiştir. Yahudi ve Hristiyan inançlarındaki ilk yaratılış ve günah anlayışları, kadınların toplumsal ve dinî rollerinin sınırlandırılmasına dinî bir meşruiyet sağlamıştır. Bu durum adeta kutsala bir saygı göstergesi olarak kabul ettirmiştir.⁴⁵

Cahiliye dönemi, İslâm öncesi Arap toplumunun sosyal yapısını ve kadınların bu yapı içindeki yerini ve rolünü anlamak açısından önemlidir. Bu dönemde fuhuşun yaygın olduğu ve özellikle cariyelerin bu işte sermaye olarak kullanıldığı bilinmektedir. Hz. Aişe'den nakledilen bir hadiste, cahiliye devrinde bazı kadınların birden fazla erkekle ilişkiye girdiği ve çocuklarının babasını kendilerinin seçtiği anlatılmıştır. "Bağaya" olarak adlandırılan ve kapılarına kırmızı flamalar asan fahişelerin varlığı, dönemin toplumsal yapısını yansıtmaktadır.⁴⁶

İlk dönem tefsirlerinde kadının şehveti, akıl noksanlığı ve zina fiilindeki rolüne vurgu yapılmıştır. Bazı müfessirler, kadını tehlikeli bir fitne veya şeytanın aracı olarak nitelendirmişlerdir. Bu görüşü Hatib eş-Şirbini ve Şevkâni gibi âlimler dile getirmiştir. Öte yandan İbn Kesir gibi bazı âlimler, kadınlara duyulan ilginin iffet sınırları içinde ve aile kurma niyetiyle olması halinde bunun

⁴² Arâf, 7/20-22, İbn Mâce, "Zühd", 16.

⁴³ Tâhâ, 20/120-121; Râzî, *Tefsîru'l-kebîr: Mefâtihu'l-gayb*, 14/ 25.

⁴⁴ İbnü'l-Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Mahmud Şakir (Ürdün: Dârü'l A'lem, 2006), 8/123.

⁴⁵ Fatmagül Berktaş, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın* (İstanbul: Metis Yayınları), 94, 98, 127, 169, 240.

⁴⁶ Buhari, "Nikah" 36. Bkz. Âdem Apak, *Kuran'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu* (Kuramer, İstanbul, 2017), 227-235; Bkz. İbrahim Ağah Çubukçu, "İslâm'da Kadın Hakları". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 21, sy. 1-4 (Temmuz 1976), 37-44.

olumlu bir durum olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁷ İslâm, evliliği ve aile hayatını merkeze alarak bireysel ve toplumsal düzenin korunmasında kadına önemli bir rol atfeder. Bu anlayış, İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren belirgin bir şekilde ortaya çıkar. İslâm'da evlilik sadece bireysel bir tercih değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk ve ahlakî bir yükümlülüktür.⁴⁸ İslâm'da ruhbanlık yoktur; yani, dinî yaşamın evlilik ve aile hayatından soyutlanması söz konusu değildir. Aksine, evlilik ve aile hayatı, dinî yaşamın bir parçası olarak kabul edilir. Hz. Peygamber, "Evlenen dininin yarısını korumuştur."⁴⁹, "Hem ibadet ediyorum hem uyuyorum; ben et yiyorum ve kadınlarla evleniyorum, benim sünnetimden uzaklaşan benden değildir."⁵⁰ diyerek evliliğin dinî önemini vurgulamıştır. Evlilik, bireylerin cinsel dürtülerini helal bir şekilde tatmin etmelerinin yanı sıra ahlakî ve sosyal düzenin korunmasına dinî duyarlılığın artmasına katkıda bulunur. İmam Serahsî "İslâm'da erkeklerin yumurtalarını çıkartmak ve kilise edinmek yoktur."⁵¹ hadisini şöyle izah etmiştir. İlk yorum, insanın yumurtalıklarının çıkarılmasını (hadım edilmesini) içerir. Bu, İslâm'da yasaklanmış bir eylemdir ve şeytanın insanlara emrettiği kötülüklerden biri olarak kabul edilir. Kur'ân'da Allah, şeytanın insanlara, Allah'ın yarattıklarını değiştirmeleri için emir vereceğini belirtir.⁵² İkinci yorum ise dinî bir disiplin ve kendini kontrol etme pratiği olarak Allah'a yaklaşmak ve kötülüklerden sakınmak amacıyla kadınlarla birlikte olmaktan kaçınmayı ifade eder.⁵³

Kadın, toplumsal yapıdaki değişimler ve toplumların çeşitli bakış açıları sebebiyle önemli bir değişim sürecinden geçmiştir.⁵⁴ Özellikle "fitne" kelimesinin kullanımı bu değişimin merkezinde yer alır. Geleneksel olarak "imtihan" anlamına gelen bu kelime, zamanla daha geniş ve olumsuz bir anlam yelpazesine kaymıştır. Bu kayma, kadının toplumsal rolü ve algılanışı üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Şöyle ki İslâm'da fitne kavramı, genellikle fitne ve fesat çıkarma, yani toplumsal huzuru ve düzeni bozma anlamında kullanılır. Bazı İslâm kaynaklarında kadınların fitne olarak nitelendirilmesi, onların toplumsal düzen üzerindeki potansiyel etkilerine işaret eder. Örneğin, "Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne sebebi bırakmadım."⁵⁵ hadisi, kadınların erkekler üzerindeki güçlü etkisine ve bu etkinin kötüye kullanılma riskine dikkat çeker. İslâm'da kadınlar, zararlı veya kötü olarak değil, değerli varlıklar olarak görülür. Kur'ân, "Eşleriniz ve çocuklarınız arasında düşmanlarınız olabilir. Onları affedin, hoş görün ve bağışlayın; Allah da bağışlayıcı ve merhametlidir" ayetiyle, ilişkilerde merhamet ve affın önemini vurgular.⁵⁶ Bu ayet, aile içindeki olası çatışmaların üstesinden gelmede affedicilik ve hoşgörünün rolünü belirtir. "Dünya cazip ve aldatıcıdır; Allah, nasıl davrandığınızı gözetir. Dünyanın aldatmasına ve arzulara yenik düşmemeye özen gösterin. Unutmayın, İsrailoğulları arasında yaşanan ilk fitne, kadınlarla ilgiliydi" şeklindeki

⁴⁷ Muhammed b. Ali eş-Şevkanî, *Fethü'l-Kadir* (Beirut trs.) 1/323; Muhammed b. Ahmed Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcül-münîr fi'l-î'neti 'alâ ma'rifeti ba'di me'âni kelâmi Rabbina'l-Hakîmi'l-Habîr* (Matba'atu Bulak), 3/660.

⁴⁸ Bayram Kanarya, "Aile Kurumu ile İlgili Temel Problemler (Diyarbakır Örneği)", *Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu*, 02-05 Kasım 2016, 2017, (Kültür Sanat Yayınları), 2/1427.

⁴⁹ Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsâf* (Kâhire: Dâru'l-Harameyn, ts.), 1/294.

⁵⁰ Buhârî, "Nikâh", 1; Müslim, "Nikâh", 5; Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâ'iki Gavâmizi't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, thk. Halil Me'mûn (Lübnan: Dâru'l-Marife, 2005), 2/283; Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 12/70.

⁵¹ Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Haydarâbâd 1344-56),10/24.

⁵² Nisa 4/119.

⁵³ Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beirut: Dâru'l-Marife, 1989), 15/191-192.

⁵⁴ Kadın problemlerine dair diğer konular ve geniş bilgi için ayrıca bkz.: Faruk Gün, "İlahi Merhamet Bağlamında Kadın Sorunsalına Kelâmî Bir Bakış", *Merhamet-İslam Medeniyetinin Temel Değerleri*, ed. Gencal Şenyayla, Ali Öncü (Ankara: Fecr Yayınları, 2023), 109-143.

⁵⁵ Buhârî, "Nikâh" 17; Müslim, "Zikir" 97 98; İbni Mâce, "Fiten" 31.

⁵⁶ Tegâbün 64/14.

hadis de insanı ahlaki değerlere sadık kalmaya ve fitnelere karşı uyanık olmaya çağırır.⁵⁷ Bununla birlikte hadiste dünyevi çekiciliklerin ve arzuların insanı yanıltma riskine dikkat çekilir. Ayrıca dünyevi zevklerin ve arzuların, özellikle kadınlar üzerinden simgelenen çekiciliklerin, insanları manevi değerlerden uzaklaştırma potansiyeli vurgulanır. İslâm'da kadınlar, toplumun ve aile yapısının önemli birer unsuru olarak kabul edilirken, fitne kavramı, kadınların toplumsal etkilerini olumlu kullanma sorumluluğunu vurgular. Ancak bu durum, bazen erkek ve kadın arasındaki sevgi ve birliktelik bağının göz ardı edilmesine yol açabilir. Aile içi ilişkiler, yanlış anlamalar ve kültürel sapmalar nedeniyle zedelenebilir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve aile yapısı üzerine yanlışlar, kadın ve erkek arasındaki ilişkinin sadece evlilik ve erkeğin mutluluğu arayışı olarak dar bir perspektifle ele alınmasına sebep olmuştur. Bu, karşılıklı sevgi, saygı ve iş birliğine dayanan aile birliğinin önemli unsurlarının gözden kaçırılmasına ve aile yapısının temel dinamiklerinin yanlış yorumlanmasına neden olmuştur.⁵⁸

İslâm'da kadınları günahkâr olarak görmek veya dinden uzaklaştıran bir "özne" olarak kabul etmek yoktur. Aksine kadınlarla evlilik, bireylerin dinî sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olur ve dinî yaşamın bir parçası olarak görülür. Evlilik, bireylerin birbirlerine karşı olan sorumluluklarını yerine getirmeleri ve aile içi barışı korumaları açısından önemlidir. Bu anlayış, İslâm'ın evlilik ve aile hayatına verdiği değeri ve bu kurumların toplumsal düzenin korunmasındaki rolünü yansıtır.⁵⁹

Kur'ân, kadınların hakir görülmesini reddetmiştir. İslâm öncesi cahiliye toplumunda genellikle kadınlar değersiz ve ötekileştirilen varlıklar olarak görülüyordu. Kız çocukları, bazen utanç vesilesi olarak kabul edilip toprağa gömülüyordu. İslâm'ın gelmesiyle kadınlar için adeta yeni bir dönem başlamıştır. İslâm'ın ilk yıllarında, Arap yarımadasındaki kadınların statüsünde önemli değişiklikler yaşandı. İslâm öncesi dönemdeki bazı olumsuz uygulamaların yerini kadınların toplumsal ve aile içindeki rollerini güçlendiren yeni düzenlemeler aldı. İslâm, kadınların toplumdaki konumunu güçlendirerek cahiliye dönemindeki zayıf ve olumsuz kadın algısını değiştirmiştir. Bu kapsamda Hz. Peygamber'in "Üç kız çocuğunu iyi bir şekilde yetiştiren, onları eğitip evlendiren ve onlara karşı iyi davranan kişi için cennet vardır."⁶⁰ hadisi bu konudaki çabalarının önemini vurgulamaktadır. Hz. Peygamber'in "*Cennet annelerin ayakları altındadır*."⁶¹ şeklindeki hadisi, kadınların toplumdaki saygınlığını dünyada ve ahirette arttırmıştır.

Modern dönemde, bu tür yorumlar, kadın hakları ve cinsiyet eşitliği bağlamında eleştirilmiştir. Çağdaş İslâm düşünürleri, Kur'ân'ın eşitlikçi mesajını vurgulayarak, bu tür yanlış algıların İslâmi öğretilerle uyumlu olmadığını savunmuşlardır. Örneğin Amina Wadud "*Qur'an and Woman*" adlı eserinde, Kur'ân'ın kadın ve erkeği eşit olarak yarattığını ve bu tür yanlış algıların İslâmi öğretilere aykırı olduğunu belirtir.⁶² İslâm'da kadın ve fitne ilişkisi, tarihsel ve toplumsal bağlamda ele alındığında, kadınların toplum içindeki rolünün ve algısının zaman içinde nasıl değiştiğini göstermektedir. Klasik dönem tefsirlerindeki yorumlar, cahiliye döneminin toplumsal yapısını ve o dönemin normlarını yansıtırken, modern İslâm düşüncesinde kadın ve erkek arasındaki eşitlik ve

⁵⁷ Tirmizî, "Fiten" 26; İbni Mâce, "Fiten" 19.

⁵⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l Kur'ân*, 3/403.

⁵⁹ Kâmil Çakın, "Geleneksel İslam Kültüründe Kadının Fitne Olarak Algılanması", *Dini Araştırmalar* 19/49 (Kasım 2016), 117, 128.

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 41/120, 17; Buhârî, "Edeb", 18; Ebu Davud, "Edeb", 121/5146.

⁶¹ Nesâî, "Cihad", 6.

⁶² Wadud, *Qur'an and Woman*, 35-40.

adaleti teşvik eden yorumlar ön plana çıkmaktadır. Bu değişim, İslâm'ın dinamik yapısını ve zaman içindeki sosyal değişimler karşısında adaptasyon yeteneğini göstermektedir.⁶³

3. Kadının Peygamberliği Meselesi

İslâm'da kadının peygamberliği meselesi, İslâm kelâmında önemli bir tartışma konusudur. İslâm alimleri arasında peygamberlik makamının genellikle erkeklere özgü olduğu görüşü yaygındır. Kur'ân'da adı geçen peygamberlerin tamamı erkektir ve İslâm kaynaklarında, peygamberlik görevinin erkeklere has bir özellik olarak ele alındığına sıkça rastlanır. Erkek peygamberlerin, toplumsal liderlik, dinî öğreticilik ve yasal otorite gibi rolleri üstlendikleri ve bu rollerin İslâm tarihinde ve kültüründe erkeklere özgü kılındığı görülür. Buna binaen kadınların peygamber ol(a)madığı, yaygın bir kanıyı yansıtmaktadır.⁶⁴

İslâm kelâmında nübüvvet, yani peygamberlik, inancın temel taşlarından biridir. Bu kavram, sadece ilahî mesajın insanlıkla buluşma noktası olması açısından değil, aynı zamanda bu görevi üstlenen kişilerin nitelikleri açısından da önem taşır. Tarih boyunca İslâm âlimleri, peygamberlerin sıfatları ve nitelikleri üzerine yoğun tartışmalar yürütmüşlerdir. Bu tartışmaların en dikkat çekici noktalarından biri, nübüvvette erkeklik şartı üzerinedir. Bu tartışma, Kur'ân-ı Kerim, Hadis literatürü ve İslâm âlimlerinin görüşleri ışığında ele alınmıştır. İmam Eş'arî, Âmidî, Kurtubî gibi bazı âlimler, nübüvvetin erkeklikle sınırlı olmadığını savunurken, Matüridiyye ekolü özellikle Osmanlı Dönemi Mâtürîdî Kelâmcılar bu görüşe karşı çıkmaktadır.⁶⁵ Öte yandan, bazı İslâmî düşünürler ve âlimler, kadın peygamberlerin varlığını savunmuş veya bunun imkânını savunmuşlardır. Bu görüşü savunanlar, Kur'ân'da adı geçen bazı kadın figürlerinin, peygamberlikle ilişkilendirilebilecek niteliklere sahip olduğunu ileri sürmüşlerdir. Örneğin, Hz. Meryem'in özel bir konumu ve Allah tarafından seçilmiş olması, bazı yorumcular tarafından peygamberlikle ilişkilendirilmiş, ancak bu yorum İslâm âlimleri arasında geniş çaplı bir kabul görmemiştir. Bu tartışmalar, İslâm düşüncesinde kadınların dinî ve toplumsal rollerinin nasıl anlaşıldığına dair daha geniş bir bağlamda ele alınabilir. Ancak genel olarak, İslâm'da kadın peygamber anlayışı, geleneksel yorumlarda yer bulmamış ve peygamberliğin erkeklere özgü bir makam olarak kabul edilmesi, daha yaygın bir görüş olarak kalmıştır.⁶⁶

Kur'ân'da peygamber olarak adı geçen kişilerin tamamı erkektir ve peygamberlik makamı genellikle erkeklere atfedilir. Ancak Kur'ân'da bazı kadınların özel manevi konumlarına işaret edilir ve bu kadınların ilâhî mesaj taşıyıcıları olarak nitelendirildikleri görülür. Özellikle Hz. Meryem'in örneği, bu konuda dikkate değerdir. Meryem sûresinde, Hz. Meryem'in özel durumu ve Allah tarafından seçilmiş olması ön plana çıkarılır, bu da bazı müfessirlere göre onun peygamberliğe benzer bir konumda olduğuna dair bir işaret olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Ebu'l-Hasen el-Eş'ari (ö. 324/936) ve diğer bazı âlimler, nübüvvetin kadınlara da verilmiş olabileceğini savunmuşlardır. Bu görüş, özellikle Hz. Meryem ve Hz. Musa'nın annesi gibi Kur'ân'da kendilerinden övgüyle bahsedilen kadın figürler üzerinden temellendirilmiştir. Eş'ari Kur'ân'ın "Senden önce de şehirler halkından

⁶³ Bkz. Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtübî el-Gurnâtî, *el-Muvâfakât*, thk. Ebû Ubeyde, (Kahire: Dâru İbni 'Afân, 1997), 1/110.

⁶⁴ Çağfer Karadaş, *Hidayet Rehberleri Peygamberler* (Bursa: Emin Yayınları, 2013), 49-120; Veysi Ünverdi, "Eş'arî Kelamında İmamet Anlayışı; Cüveynî Örneği", *Usul İslam Araştırmaları*, 29 (2018), 50; "Eş'ari Kelamında İmamet Anlayışı; Seyyid Şerif Cürçânî Örneği, *e-Şarkiyat*, 10/4, (2018), 1243; *Mutezile ve İmamet*, (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2020), 224-255.

⁶⁵ Ardoğan, "Kelâmcılara Göre Nübüvvette Erkeklik Şartı", 75-104.

⁶⁶ Fahreddin er-Râzî, *Mefatihü'l-Gayb*, 10/ 71-72.

kendilerine vahiy ettiğimiz erkeklerden başkasını resul göndermedik."⁶⁷ ayetini temel alarak kadınların nebi olabileceğini, ancak resul olarak gönderilmediklerini savunmuştur.⁶⁸ Hadis literatüründe ise peygamberlik makamının erkeklere özgü olup olmadığına dair açık bir ifade bulunmaz. Genel olarak peygamberlerin erkek olduğuna dair bir anlayış hâkim olmakla birlikte, bu durum mutlak bir şekilde izah edilememiştir. Buna rağmen, ilâhî mesajın sadece erkeklere değil, tüm insanlığa yönelik olduğunu ve Allah'ın cinsiyet ayrımı yapmadığını savunmuşlardır.⁶⁹ Diğer yandan Peygamberliğin tebliğ sıfatına vurgu yapan Mâturîdî ekolü, nübüvvetin erkeklerle sınırlı olduğunu savunmuştur. Bu görüş, özellikle Osmanlı dönemi Mâturîdî Kelâmcıları tarafından vurgulanmıştır. Onlar, peygamberlerin cinsiyetinin, yaratılışlarındaki ve sosyal konumlarındaki özellikler nedeniyle erkek olması gerekliliğini savunmuşlardır.⁷⁰

Eş'ari'nin görüşü, Kur'ân'ın evrensel mesajının, sadece erkeklere değil, tüm insanlığa hitap ettiği anlayışını destekler. Bu, İslâm'da kadınların dinî rollerinin yeniden değerlendirilmesine ve anlaşılmasına katkı sağlar. Öte yandan, Mâturîdî ekolünün peygamberliğin erkeklere özgü olduğu yönündeki görüşü, risaletin tebliğ yönüne vurgu yaparak, peygamberliğin toplumsal ve dinî liderlik gerektirdiğini ve bu rollerin tarihsel olarak erkekler tarafından üstlenildiğini savunur. Bu iki farklı görüş, İslâm düşüncesinde peygamberlikte erkeklik şartının çok yönlü ve karmaşık bir konu olduğunu gösterir.

İslâm'da kadın peygamberlerin varlığı meselesi, sadece tarihi ve teolojik bir tartışma olmanın ötesinde, ilâhî mesajın evrenselliğini ve adaletini anlamak açısından önemli bir konudur. Eş'ari ve Mâturîdî ekolünün farklı yorumları, İslâm düşüncesindeki çeşitliliği ve zenginliği yansıtır. Kadınların peygamberlik makamına erişebilecekleri ihtimali, ilâhî mesajın herkese hitap etme niteliğini ve Allah'ın cinsiyet ayrımı yapmadığını vurgulayan önemli bir görüş olarak değerlendirilebilir. Bu tartışma, İslâm inancında kadınların rolü ve konumu hakkında daha ince bir sorgulama ve anlayışa yol açar. İslâm düşüncesindeki bu çeşitlilik, dinin evrensel mesajının ve ilâhî merhametin herkes için geçerli olduğu anlayışını pekiştirir.⁷¹

4. İslâm İnancı Açısından Cennette Kadınlar ve Hûriler

İslâm inancında cennet, sonsuz mutluluğun ve Allah'ın rızasının kazanıldığı bir yer olarak tasvir edilir. Cennette, inananların çeşitli nimetlere kavuşacağına inanılır ve bu nimetler arasında "hûriler" de yer alır. Hûriler, Kur'ân ve İslâm literatüründe cennetteki kadınlar olarak betimlenir. Bu betimleme, cennetin sadece fiziksel bir güzellik vaadi olmadığını, aynı zamanda manevi bir tatmin ve huzur vaadi olduğunu gösterir. "Müttakiler güvenli bir yerde; bahçelerde ve pınar başlarındadırlar. Böylece biz onları, siyah iri gözlü hûrilerle evlendirmişizdir"⁷² ayeti, cennetteki hayatın, dünyevi hayatın sınırlarını aşan bir mutluluk ve huzur içinde olacağını vurgular.

İslâm'da dünya hayatındaki kadınların konumu da önemlidir. Dünyada yaşayan kadınlar, hayatlarını Allah'ın emir ve yasaklarına uygun olarak düzenleyerek, O'nun rızasını kazanmak için çaba gösterirler. Bu çabaları, onları cennetteki hûrilerden daha üstün kılar. Hz. Peygamber'in eşi

⁶⁷ Yusuf 12/109; Özarslan, Selim, "Peygamberlerin Özelliklerinden Erkek Olmak ve Düşündürdükleri", *C.Ü.İ.F.D.*, 10 /2 (Sivas, 2006), 114.

⁶⁸ Ebu Bekr Muhammed b. Hasen İbn Furek, *Mücerredü Makalati's Şeyh Ebi'l-Hasen el-Eş'arî*, thk. Daniel Gimaret (Beirut 1987), 174.

⁶⁹ Ardoğan, "Kelâmcılara Göre Nübüvvetinde Erkeklik Şartı", 75-104.

⁷⁰ Sa'duddin Mes'ud b. Ömer Taftazânî, *Şerhu'l-Makâsüd* nşr. Abdurrahmân Umeyra (Beirut: 1419/1998), 7/61.

⁷¹ Meryem 19/16-21. İbn Fûrek, *Mücerred*, 174. Krş. Sa'duddin Mes'ud b. Ömer Taftazânî, *Şerhu'l-Makâsüd*, nşr. Abdurrahmân Umeyra (Beirut, 1419/1998) 5/61.

⁷² Duhan 44/54.

Ümmü Seleme'ye verdiği cevapta belirttiği gibi, "Dünyadaki kadınların üstünlüğü, yüzün astara üstünlüğü gibidir."⁷³ Bu, dünyada iman etmiş ve salih ameller işlemiş kadınların, sadece cennet için yaratılmış hûrilerden daha fazla değer taşıdığını gösterir.

Hûrilerin doğası ve cennetteki rolü üzerine İslâm âlimleri çeşitli yorumlar yapmışlardır. Bu yorumlar, hûrilerin cennetin manevi ve fiziksel güzelliklerini temsil ettiğini ve müminlerin ruhani tatminlerine katkıda bulunacağını ifade eder. Gazzalî gibi âlimler, hûrilerin cennetteki sembolik anlamlarını ve manevi bağlamını vurgular. Hûrilerin tasviri, İslâm'daki kadın imgesi ve cinsiyet rolleri hakkında da bazı soruları gündeme getirmiştir. Cennetteki kadınların kimliği ve doğası, Kur'ân ve hadislerde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. "Şüphesiz biz onları (hûrileri) yepyeni bir yaratılışla yaratmışızdır."⁷⁴ ayeti, cennetteki kadınların dünyevi yaşamın sınırlamalarından bağımsız, yeniden yaratılmış varlıklar olduğunu gösterir. Bu, cennetin ve orada sunulan nimetlerin anlamının, dünyevi deneyimlerimizle sınırlı kalmadan daha geniş bir manevi ve metafiziksel perspektiften değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyar.

Cennette vad edilen hususlar, İslâm inancında, dünyevi ilişkilerin ötesinde bir ruhsal ve manevi tatmin ve mükafatı ifade eder. Bu, cennetteki eşler ve ilişkilerin anlamının, dünyevi deneyimlerimizin sınırları ötesinde, geniş bir manevi perspektiften değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. İslâm'da hûriler ve cennet kadınları, tarihi ve modern düşüncede ele alınarak, cennetin anlamı ve maneviyatını derinleştiren önemli unsurlar olarak kabul edilir. İbnü Cerir, Tirmizi ve diğer âlimlerin hadislerinde, dünyada yaşlanmış kadınların cennette yeniden yaratılacağı, Taberânî ve İbnü Ebî Hâtim'in rivayetlerinde ise cennetteki kadınların dünyadaki dul veya bekâr kadınlar olduğu belirtilir. Tirmizi'nin "Şemâil"indeki bir hadiste, cennetteki kadınların yeniden yaratılacağı vurgulanır, bu da cennetin ve sunulan nimetlerin, dünyevi deneyimlerle sınırlı kalmadan daha geniş bir manevi ve metafiziksel perspektiften değerlendirilmesi gerektiğini gösterir. Bu bakış açısı, cennetin sadece fiziksel ve dünyevî arzuların ötesinde, ruhsal ve ahlakî bir tatmini de temsil ettiğini ortaya koyar.⁷⁵

İslâm'da hûriler ve cennet kadınları, Kur'ân ve hadislerdeki betimlemelerden, âlimlerin yorumlarına kadar, İslâmî geleneğin çeşitli yönlerini yansıtan bir konudur. Hûriler, cennetin manevi zenginliğini ve Allah'ın rızasını kazanma yolundaki çabanın ödülü olarak sunulan sonsuz mutluluğu simgeler. İslâm'da kadının dünya ve ahiretteki üstün değeri vurgulanırken cennetin vaatleri, maddî zevklerin ötesinde ruhsal doyum sunan bir ödül olarak ele alınır.⁷⁶

Sonuç

İslâm inancında kadın meselesi, naslar çerçevesinde, geniş bir perspektiften değerlendirilmiştir. Bu kapsamlı analizler kadının yaratılışından şahitliğine, peygamberliğe dair görüşlerden ahiretteki rolüne kadar çeşitli konuları kapsar. Bu husus İslâm'da kadının statüsünü ve önemini anlamak için önemli bir açılım sağlar. Geleneksel ve çağdaş yorumlar, kadının doğası ve erkekle ilişkisi üzerine kapsamlı bir analiz sunarak, İslâm'ın kadına attığı değeri ve eşit yaratılış mesajını vurgulayan zengin bir araştırma alanı oluşturur.

Kur'ân'da ve İslâm düşüncesinde kadının yaratılışı hakkında iki temel görüş bulunur: geleneksel yorumlar, Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığını ileri sürerken, modern yorumlar kadın ve erkeğin aynı özden yaratıldığını ve böylece İslâm'ın eşit yaratılış ilkesini

⁷³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 6/81.

⁷⁴ Vâkıa 56/35.

⁷⁵ Bkz. Fazlur Rahman, *Major Themes of the Qur'an*, 141; Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 1/90-92.

⁷⁶ İbn-i Kesir, *Tefsir al-Kur'an al-Azim*, 4 /233. Faruk Gün, *Gayb Bilgisi ve Gaybî Meseleler*, (Ankara: Fecr Yayınları 2022), 230-233.

vurgular. İslâm hukukunda kadının şahitliği, adaletin tesisi ve hukukî süreçlerin işleyişi açısından kritik bir öneme sahiptir. Kadınların şahitliği meselesinde belirli durumlarda iki kadının şahitliğinin bir erkeğe denk kabul edilmesi, toplumsal roller ve duygusal yapılar göz önünde bulundurularak oluşturulan bir düzenleme olarak değerlendirilebilir.

İslâm'da kadın ve erkeğin dinî ve aklî konumları, tarihsel ve sosyal yapılar tarafından şekillendirilmiş, zamanla cinsiyet temelli eşitsizlikleri destekleyen yorumlara evrilmiştir. Ancak bu evrilme, İslâm'ın kadına attığı asıl değer ve öneme aykırıdır. İslâm'ın erken dönemlerinde kadınların eğitim, ticaret ve hukuk gibi alanlarda üstlendikleri aktif roller ve Hz. Aişe'nin hadis ilmindeki otoritesi, kadınların dinî ve akademik alanlardaki yetkinliklerini gösterir. Modern dönemde, kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konusundaki eleştiriler, çağdaş İslâm düşünürlerini Kur'ân'ın eşitlikçi mesajını yeniden vurgulamaya yönlendirmiştir. Kadınlar ve "fitne" kavramı üzerine süregelen tartışmalar, tarihsel ve toplumsal bağlamda önemli bir dönüşüm sürecinden geçmiştir. Geleneksel literatürde genellikle olumsuz bir anlamda ele alınan "fitne" kavramı, modern dönemde kadın hakları ve cinsiyet eşitliği çerçevesinde eleştirilmiş ve Kur'ân'ın eşitlikçi mesajının bu yanlış algılarla uyumsuz olduğu savunulmuştur. İslâm, temelinde kadın ve erkek arasında ontolojik bir eşitlik anlayışını barındırır. Kur'ân'da yer alan ayetlerde, inananların "örnek insan" modeli olarak tanımlanmasında cinsiyet ayrımı yapılmamakta, kadın ve erkeğin sorumlulukları karşısında adil ve hikmete uygun bir şekilde değerlendirildikleri rahatlıkla anlaşılmaktadır. Ancak tarihsel süreçte, İslâm toplumlarında ataerkil geleneklerin etkisiyle kadınların konumu zamanla ikincil bir plana itilmiştir. Hadis rivayetlerinde görülen kadın karşıtı söylemler, Tevrat'tan gelen eril tahakkümcü zihniyeti desteklemiş ve bu nedenle İslâm geleneğine sirayet etmiştir. Bu bağlamda, İslâm'ın özüne dönülmesi ve kadın haklarının Kur'ân-ı Kerim'in evrensel mesajları doğrultusunda yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Böylece, İslâm'ın adalet ve hikmet ilkeleri çerçevesinde kadın ve erkek arasında gerçek bir denge sağlanabilir.

Kaynakça

- Abacı, Harun. *Tefsirlerde Mu'tezile Etkisi*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.
- Ağırman, Cemal. *Kadının Yaratılışı/İlgili Rivayetler Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım*. İstanbul: Rağbet yayınları 2001.
- Akgün, Hüseyin. "Kadının Kaburga Kemiğinden Yaratılması Meselesi (Rivâyetlerin Aslu'l-Hadis ve Hadis Rivâyet Coğrafyası Açısından Ele Alınması)". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (Eylül 2019): 323-338.
- Apak, Âdem. *Kuran'ın Geliş Ortamında Arap Toplumunu*. İstanbul: Kuramer, 2017.
- Ardoğan, Recep. "Kelâmcılara Göre Nübüvvetinde Erkeklik Şartı". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (Mart 2012), 82, 100.
- Ateş, Ali Osman. *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Cezîrî, Abdurrahman bin Muhammed Avad. *el Fıkh a'lal Mezahibi'l Erbaa*. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2015.
- Çubukçu, İbrahim Agah. "İslâm'da Kadın Hakları". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21, sy. 1-4 (Temmuz 1976), 37-44.
- Eşmeli, İsmet. "Semavî Dinlerde Aile". *Aile ve Modernite*. ed. Salih Aybey vd. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 2017.

- Fidan, Hafsa. Kur'ân'da Kadın İmgesi. Ankara: Vadi Yayınları, 2006.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. İhyâ Ulûmi'd-Dîn. Kahire: 1387/1968.
- Gün, Faruk. Gayb Bilgisi ve Gaybî Meseleler. Ankara: Fecr Yayınları 2022.
- Genç, Elif. *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile Dergisi'nin ailede din eğitimi açısından değerlendirilmesi* (İzmir: okuz Eylül Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı / Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, 2024).
- Gün, Faruk. "İlahi Merhamet Bağlamında Kadın Sorunsalına Kelâmî Bir Bakış". Merhamet-İslâm Medeniyetinin Temel değerleri. ed. Gencal Şenyayla, Ali Öncü, Ankara: Fecr Yayınları. 2023, 109-143.
- Günaltay, Şeraffettin. İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997.
- Gürkan, Salime Leyla. "Yahudi ve İslâm Kutsal Metinlerinde İnsan'ın Yaratılışı ve Cennet'ten Düşüş", İslâm Araştırmaları Dergisi, Sayı: 9 (2003), 1-48.
- İbn Fûrek. Mücerredü'l-Makâlâtî's-Şeyh Ebi'l Hasân el-Eş'ârî, nşr. Daniel Gimaret, Beyrut: 1987.
- İkbal, Muhammed. The Reconstruction of Religious Thought in Islam. Yayinevi: Karbon Kitaplar, 2018.
- Kâmil Çakın, "Geleneksel İslâm Kültüründe Kadının Fitne Olarak Algılanması", Dini Araştırmalar 19/49 (Kasım 2016), 107, 130.
- Kâmil. Çakın, "Kadınlar İle İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi", Dini Araştırmalar 1/1 (Haziran 1998),5-30.
- Kanarya, Bayram. "Aile Kurumu ile İlgili Temel Problemler (Diyarbakır Örneği)", Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu, 02-05 Kasım 2016. Kültür Sanat Yayınları, 2017.
- Karadaş, Çağfer. Kafama takılanlar-2. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022.
- Karadaş, Çağfer. Hidayet Rehberleri Peygamberler. Bursa: Emin Yayınları, 2013.
- Kılıç, Sadık. "Kadın Erkeğin Kaburga Kemigine İndirgenecek ikincil Bir, Fenomen Değildir!". Ekev Akademi Dergisi 27 (2006), 1-20.
- Kızıl, Fatma. "Cehennem Ehlinin çoğunluğu kadınlardır": Çok Tartışılan Bir Hadisin Kısa Analizi (Ulrike MITTER)". Hadis Tetkikleri Dergisi 9/2 (Aralık 2011), 99-116.
- Matüridî, Ebu Mansur. Te'vîlâtü Ehli's Süne. Beyrut:2005.
- Nevevî, Yahya b. Şeref. Ravdatü't-Tâlibîn ve Umdetü'l-Müftîn. thk. Zuhayr eş-Şâvîş, (el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1412/1991.Özarslan, Selim. "Peygamberlerin Özelliklerinden Erkek Olmak ve Düşündürdükleri", C.Ü.İ.F.D., 10 /2 (Sivas, 2006), 107-118.
- Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin. Tefsîru'l-kebîr: Mefâtihu'l-gayb. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Rıza, Reşid. Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm. Beyrut: 1420/1999.
- Serahsî, Şemsuleimme.el-Mebsût. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1989.
- Süyuti, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr b. Muhammed. ed-Dürrü'l-mensur fi et-tefsîrî'l-mesur. Beyrut: 1983.
- Taberî, İbnü'l-Cerîr. Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân, thk. Mahmud Şakir. Ürdün: Dâru'l A'lem, 2006.

- Turan, Maşallah. Hz. Âdem'in Peygamberliği Konusundaki Tartışmaların Kritiği. Konya: Hüner Yayınevi, 2019.Ünal, Asife. "Yahudi Geleneğinde Kadının Yaratılışı Ve Lilit Efsanesi". Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD) 17/2 (Aralık 2017), 103-115.
- Ünverdi, Mustafa. Dini Açından Taklit. Ankara: Araştırma Yayınları, 2013.
- Ünverdi, Veysi. "Eş'arî Kelâmında İmamet Anlayışı; Cüveynî Örneği". Usul İslâm Araştırmaları. 29 (2018), 39-65.
- Ünverdi, Veysi. "Eş'arî Kelâmında İmamet Anlayışı; Seyyid Şerif Cürcânî Örneği". e-Şarkiyat, 10/4, (2018), 1238-1257.
- Ünverdi, Veysi. Mutezile ve İmamet. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2020.
- Wadud, Amina. Qur'an and Woman: Rereading the Sacred Text from a Womans Perspective. Oxford University Press, 9 Haziran 1999.
- Yasdıman, Hakkı Şah. "Kadının İslâm Geleneğindeki Yeri ve Konumuna Yahudi-Hıristiyan Kültürün Etkilerinden Bazı Örnekler". Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1/14, 2005, 59-94.
- Yaşar, Mehmet Aziz. "Şâfiî Hukuk Düşüncesinde Annenin Süt Emzirme Yükümlülüğü ve Sütannelik Uygulaması": Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1/19, (2018), 169-200.
- Yazır, Hamdi. Hak Dini Kur'ân Dili. İstanbul: Eser Neşriyat, 1997.
- Zebidi, Muhammed Murtaza. Tâcu'l-Arûs min Cevahiri'l-Kâmus, Küveyt: 1976.
- Zemahşerî, Ömer. el-Keşşâf an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl thk. Halil Me'mûn. Lübnan: Dârü'l-Marife, 2005.